

Történész teadélutánok

XVIII.

2021. december 9.

Az őszi évad záró összejövételén Herzl Tivadarról (1860-1904), Izrael állam megálmodójáról, a politikai cionizmus atyjáról diskuráltunk. Erre az alkalmat azt kínálta, hogy a jövő év első felében anyanyelvünkön – egészében e-bookban, válogatott részeiben papír alapon – jelenik meg a gondolkodó mintegy kétezer oldalas, 1895-től szinte haláláig vezetett naplója. A kötet élén Baczoni Dorottya tanulmánya lesz majd olvasható, amely a teázóknak bő alapot adott úgy az elismerésük, mint kritikus észrevételeik kifejtésére.

Herzl Tivadar élete és munkássága nem kellőképpen ismert Magyarországon. Megjelenése pillanatától a politikai cionizmus éles elutasíttóságba ütközött. Hiszen ez időszak az asszimiláció fénykora. A hazai polgárosodás – természetesen a szót a maga összetettségében, tehát a szellemi, kulturális életet is magába foglalva használjuk – eltéphetetlenül összefonódott az idegen ajkúak, messziről jöttek magyarosodásával. Nem csupán a magyar állam és társadalom, de a magyar zsidóság túlnyomó többsége is, benne olyan egymással élesen szemben álló vezető személyiségek, mint Weiss Manfréd, Vázsonyi Vilmos, Jászi Oszkár egyként elutasította a Herzl megálmodta jövőt. Az 1897-ben Bázelen tartott első cionista kongresszuson az akkori magyar birodalom mintegy nyolcszáz ezer fős zsidóságából törpénél is törpébb minoritás, összesen hét személy vett részt. A bevezető szerzője fájjalja, hogy az 1989/1990-es rendszerváltoztatás óta eltelt több mint három évtized sem hozott e tekintetben fordulatot. Pedig – úgymond – a cionizmusnak nincs már valódi tétje Magyarországon. Nem pusztán történelmi ismereteink bővítése okán kellene többet tudnunk róla és megálmodójáról. Hanem azért is, mert a Herzl által megtestesített mozgalom történetén keresztül – olvasható a bevezetőben – felfejthető egyben a magyar zsidóság történetének, a magyar zsidóság és a magyar állam viszonyának viszonyrendszere is. Herzl ugyanis olyan kihívást és próbatételt jelentett a „szereplők” számára, amelyre előbb vagy utóbb mindenkinek válaszolnia kellett. Tehát magyar nemzeti szempontból is átgondolandó, megvitatandó Herzl jelentősége. Ő is Budapesten született, 18 éves koráig élt itt, folyékonyan beszélt élete végéig magyarul, rendszeresen járt Magyarországra. Bár könnyedén aligha kijelenthető, hogy magyar lett volna, mégis vétek lenne eltagadnunk, hogy igenis van közünk hozzá. Látomása pedig történelmi távlatból nézve rekordidő alatt, néhány évtized alatt Izrael állam 1948-as létrehozásával testet öltött. Természetesen ebben döntő szerepe volt a

náci népiirtás borzalmainak, ugyanakkor a nagy képet nézve egyben Herzl „próféciájának” beteljesülését is jelentette.

A vita a magyarországi zsidóság asszimilációjának sikeressége/kudarca, valamint Herzl értelmezése köré összpontosult. Többen nehezményezték, hogy a tanulmány sikeresnek értékelte a magyar zsidóság XIX. századi integrációját és nem tüntette fel az asszimilációs célkitűzés megannyi buktatóját. Terjedelmi okokból a bevezetőben valóban nem nyílt lehetőség e kérdés szétszalazására, így a tea során számos ellenérv és eltérő megközelítés került terítékre. Dilemmaként merült fel, hogy érdemes-e az asszimiláció kifejezést használni, valamint hogy milyen szerepe van a holokausztnak abban, ahogy ma az az előtti időszakokról és folyamatokról gondolkodunk. A vita másik fő vonala a tanulmány emlékezetpolitikai törekvését érte, mivel a résztvevők szerint az nem fér össze a tudománnyal, a történészek pedig a számára otthonosnak bizonyuló történetpolitika területén kell maradni, ahol szerintük az érvek és ellenérvék a történelem szövetéből és nem aktuálpolitikai számításokból táplálkoznak. Kategorikusan elutasított a bevezető szerzője felvetette kérdés, hogy van-e Herzl Tivadarnak helye a magyar nemzeti panteonban. Pritz Pál véleménye szerint a hazai zsidóság nagyjából ott Jászi Oszkárnak van leginkább helye, és örülne ha ez többségi véleménnyé válna. Volt, aki Izrael állam politikájának bírálatából kiindulva úgy vélte, hogy ez nem a mi témánk, más felvetette, hogy egy Herzl-szobor esetlegesen rossz üzenetet közvetítene a magyar zsidóság felé az állam részéről, ami a szerző szerint 1912-ben és 1927-ben is így lett volna, de az eltérő történelmi helyzetből adódóan 2021-ben már nem. A résztvevők elismerően szóltak a bevezető megformáltságáról, csupán néhány stiláris, fogalmazásbeli elemét kifogásolták.

A jelen összegzést író úgy érzi, a Herzl Tivadarról való gondolkodással elérte célját.

Baczoni Dorottya